

LIETUVOS RESPUBLIKOS APLINKOS MINISTRO
Į S A K Y M A S

**DĖL PELKINĖS UOLASKĖLĖS (*SAXIFRAGA HIRCULUS*) APSAUGOS PLANO IR
VEIKSMŲ PLANŲ SANTRAUKŲ PATVIRTINIMO**

2012 m. balandžio 30 d. Nr. D1-381

Vilnius

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos saugomų gyvūnų, augalų ir grybų rūšių įstatymo (Žin., 1997, Nr. 108-2727; 2009, Nr. 159-7200) 3 straipsnio 3 dalies 5 punktu, 9 straipsnio 3 dalimi ir Saugomų rūšių apsaugos planų rengimo ir tvirtinimo tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2010 m. birželio 2 d. įsakymu Nr. D1-463 (Žin., 2010, Nr. 66-3299), 3 ir 13 punktais:

1. T v i r t i n u:

1.1. Bražuolės slėnių ties Gratiškėmis pelkinės uolaskėlės (*Saxifraga hirculus*) apsaugos 2012–2014 m. veiksmų plano santrauką (pridedama);

1.2. Kazitiškio pelkės pelkinės uolaskėlės (*Saxifraga hirculus*) apsaugos 2012–2014 m. veiksmų plano santrauką (pridedama);

1.3. Svilės kaimo apylinkių pelkinės uolaskėlės (*Saxifraga hirculus*) apsaugos 2012–2014 m. veiksmų plano santrauką (pridedama);

1.4. Svirplinės pelkės pelkinės uolaskėlės (*Saxifraga hirculus*) apsaugos 2012–2014 m. veiksmų plano santrauką (pridedama);

1.5. Verknės slėnio pelkinės uolaskėlės (*Saxifraga hirculus*) apsaugos 2012–2014 m. veiksmų plano santrauką (pridedama);

1.6. Pelkinės uolaskėlės (*Saxifraga hirculus*) apsaugos planą (pridedama).

2. P a v e d u Valstybinei saugomų teritorijų tarnybai prie Aplinkos ministerijos koordinuoti atitinkamų saugomų teritorijų direkcijų dalyvavimą priemonių, numatytų šio įsakymo 1.1–1.5 punktuose patvirtintose saugomų rūšių apsaugos veiksmų planų santraukose, įgyvendinimo priežiūroje ir ataskaitų teikime Aplinkos ministerijai.

3. N u s t a t a šį įsakymą be saugomų rūšių apsaugos veiksmų planų santraukų paskelbti „Valstybės žiniuose“, o įsakymą su saugomų rūšių apsaugos veiksmų planų santraukomis paskelbti „Valstybės žinių“ interneto tinklalapyje www.valstybes-zinios.lt.

APLINKOS MINISTRAS

GEDIMINAS KAZLAUSKAS

PELKINĖS UOLASKĖLĖS (*SAXIFRAGA HIRCULUS*) APSAUGOS PLANAS

I. PELKINĖS UOLASKĖLĖS, JOS POPULIACIJOS, BUVEINĖS APRAŠYMAS

Pelkinės uolaskėlės apibūdinimas

1. Pelkinė uolaskėlė (*Saxifraga hirculus*) yra uolaskėlinių (*Saxifragaceae*) šeimos daugiametis, 10–20 (30) cm aukščio augalas. Šakniastiebis laibas, kylantis. Stiebai statūs, lapuoti, išauga po vieną ar po kelis, apačioje pliki, viršutinėje dalyje apaugę tankiais rusvais plaukeliais. Apatiniai lapai atvirksčiai kiaušiniški arba lancetiški, su trumpu lapkočiu. Stiebo lapai siaurai arba linijiškai lancetiški, bekočiai ar beveik bekočiai, lygiakraščiai, 1–3 cm ilgio ir 1,5–4 mm pločio. Žiedai po 1–3, kartais daugiau, susitelkę stiebo viršūnėje. Taurėlapiai tarpusavyje beveik nesuaugę, blakstienotais kraštais. Žiedams peržydėjus taurėlapiai atsilenkia žemyn. Vainiklapiai geltoni, auksinio atspalvio, dažnai su oranžiniais taškėliais, kiaušiniški, 7–12 mm ilgio, apačioje su dviem spenelių pavidalo nektarinėmis. Kuokeliai truputį trumpesni už vainiklapius. Liemenėliai 2. Dėžutė pailgai kiaušiniška, 8–10 mm ilgio. Žydi antroje vasaros pusėje – liepos–rugpjūčio mėnesiais. Vaisiai subręsta rugpjūčio rugsėjo mėnesiais. Dauginasi sėklomis, ribotai gali plisti dauginamiesi vegetatyviniu būdu.

Pelkinės uolaskėlės buveinės aprašymas

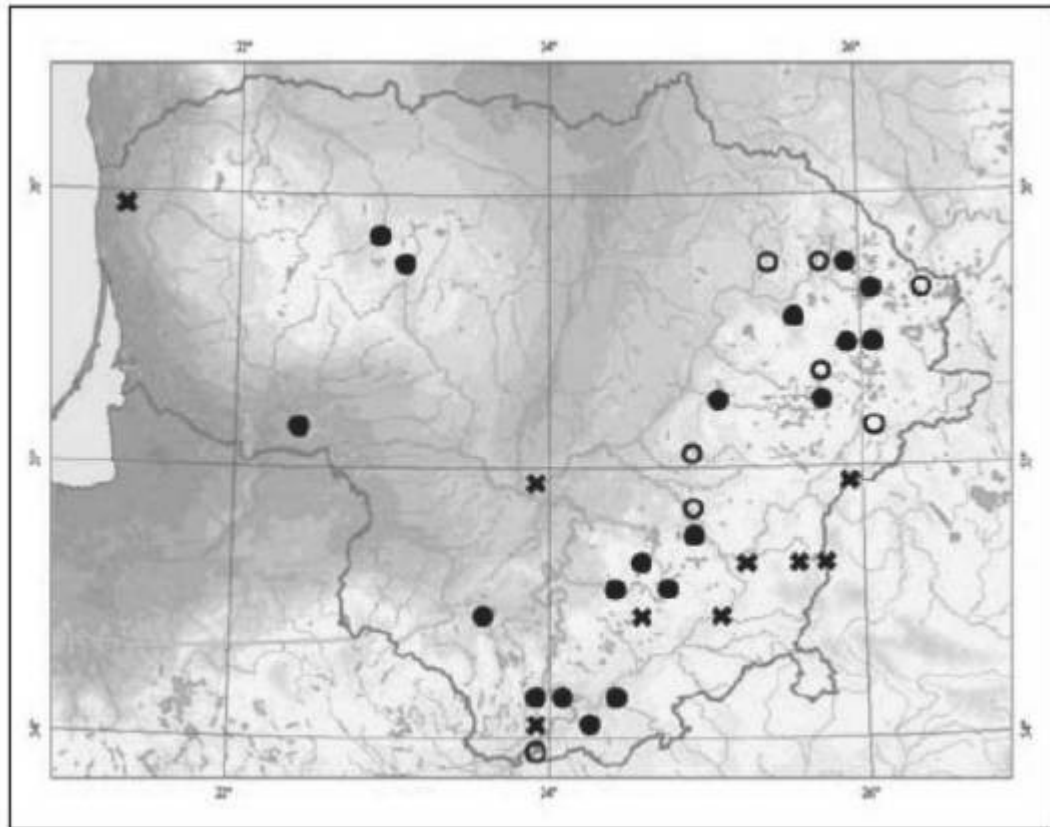
2. Pelkinės uolaskėlės auga žemapelkėse ir tarpinėse pelkėse, geriausios sąlygos augti yra šaltiniuose žemapelkėse, kur nemažai atvirų plotų ir neaukšti kiti žoliniai augalai. Lietuvoje dažniausiai pasitaiko *Scheuchzeria-Caricetea* klasės bendrijose, gyvybingiausios populiacijos būna *Caricetum lepidocarpae* asociacijos bendrijose. Europoje, kaip ir visame areale, pelkinė uolaskėlė auga perteklinio drėkinimo buveinėse, dažniausiai įvairių tipų pelkėse. Svarbiausiomis buveinėmis laikomos tarpinės pelkės ir liūnai, šarminiose žemapelkėse, šaltiniuose žemapelkėse, rečiau šios rūšies augalai įsikuria aktyviose aukštapelkėse ir aukštapelkių duburiuose su saidrų bendrijomis. Europoje pelkinės uolaskėlės aptinkamos labai panašiose, tik kelių išvardytų tipų buveinėse. Tai parodo, kad rūšies ekologinis plastiškumas labai nedidelis. Dažniausiai augalas aptinkamas aukštumose arba lygumose, tik Vidurio Europos pietinėje dalyje auga kalnuose (830–900 m v. j. l., retai 1300 m v. j. l.). Visos pelkinės uolaskėlės augavietės Lietuvoje aptinkamos saugomose buveinėse, įrašytose į 1992 m. gegužės 21 d. Tarybos direktyvos 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos (OL 2004 m., *specialusis leidimas*, 15 skyrius, 2 tomas, p. 102) su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2006 m. lapkričio 20 d. Tarybos direktyva 2006/105/EB (OL 2006 L 363, p. 368) (toliau – Buveinių direktyva), I priedą: tarpinėse pelkėse ir liūnuose (7140 Tarpinės pelkės ir liūnai), šaltiniuose pelkėse (7160 Nekalkingi šaltiniai ir šaltiniuotos pelkės), šarminiose žemapelkėse (7230 Šarminios žemapelkės), labai retai kitų tipų buveinėse, tokiose kaip aukštapelkės (7110 *Aktyvios aukštapelkės). Svarbiausios pelkinės uolaskėlės buveinės (7160 Nekalkingi šaltiniai ir šaltiniuotos pelkės) šalyje užima nedidelius plotus, tačiau net visus edafinius rodiklius atitinkančiose buveinėse šios rūšies augalai neauga. Pelkinė uolaskėlė, vertinant pagal ekologines sąlygas, yra mažai plastiška rūšis, pakenčianti gana nedidelius svarbiausių edafinių sąlygų nuokrypius nuo optimumo. Svarbiausi aplinkos veiksniai drėkinimo sąlygos, buveinės būklė ir apšviestumas. Pelkinės uolaskėlės buveinių edafinės sąlygos beveik vienodos visame areale. Rūšis yra silpnai konkurencinga. Pelkinė uolaskėlė yra hemikriptofitas. Auga labai nederlingame ir nederlingame, neutralios arba šarminės, rečiau silpnai rūgščios reakcijos dirvožemyje.

Lietuvoje dauguma augaviečių yra dirvožemyje, kurio reakcija yra artima neutraliai (pH 6,7–7,3). Palankiausios sąlygos susidaro šaltiniuotose pelkėse, kuriose dirvožemio paviršiumi nuolat teka gruntinis vanduo arba vanduo slūgso vos žemiau dirvožemio paviršiaus. Ilgalaikis užtvindymas, pavyzdžiui, susidarius patvankai, kai vandens sluoksnis virš dirvožemio paviršiaus yra daugiau kaip 5 cm, pelkinėms uolaskėlėms labai kenkia, jų gausumas smarkiai sumažėja arba žūva visi individai. Šviesomėgis augalas, labai reiklus buveinės apšvietimui ir nepakenčia ūksmės. Sužėlus krūmams ar aukštaūgiams augalams, pavyzdžiui, nendrėms, pelkinėms uolaskėlėms ima stigti šviesos. Bendrijose, kuriose iškuria pelkinė uolaskėlė, dažniausiai vyrauja žaliosios samanos (*Tomentypnum nitens*, *Helodium blandowii*, *Paludella squarrosa*, *Hamatocaulus vernicosus* ir kt.), labai retai auga bendrijose, kuriose samanų dangoje vyrauja ne žaliosios samanos, bet kiminai. Bendrijose žolinių augalų paprastai nedaug, jie reti ir žemaūgiai. Dažniausiai ir gausiausiai kartu su pelkine uolaskėle auga trilapis pupalaiškis (*Menyanthes trifoliata*), snapuotoji viksva (*Carex rostrata*), dvinamė viksva (*Carex dioica*), laiboji viksva (*Carex lasiocarpa*), gelsvoji viksva (*Carex flava*), paprastoji viksva (*Carex nigra*), pelkinė trindažolė (*Comarum palustre*).

Pelkinės uolaskėlės paplitimas, gausumas, buveinių užimamas plotas ir pokyčiai Lietuvoje

3. Pelkinė uolaskėlė dabar paplitusi rytinėje Lietuvoje dalyje – Aukštaičių ir Dzūkų aukštumose. Atskirta radaviečių grupė yra Žemaičių aukštumoje, viena – Karšuvos žemumoje (1 pav.). Gyvybingos ir gana gausios pelkinės uolaskėlės populiacijos išlikusios tik keliose šiaurės rytinių, rytinių ir pietinių šalies rajonų vietovėse, daugelis kitų yra nedidelės. Nors tinkamos buveinės užima nemažus plotus, pelkinių uolaskėlių aptinkama tik nedidelėse jų dalyse ir paprastai užima nedidelius – nuo kelių dešimčių iki kelių šimtų kvadratinį metrų plotus. Šalyje tikslų pelkinės uolaskėlės populiacijų vertinimų iki šiol neatlikta, todėl nežinoma, kokį plotą jos užima ir kiek iš viso išlikę individų. Apytiksliai įvertinus rūšies populiacijos dydį šalyje, galima teigti, kad ją sudaro apie 5000–8000, bet ne daugiau kaip 10 000 individų. Tiksliai įvertinti būtų galima atlikus išsamius tyrimus, nes individų tankumas skirtingose šalies vietovėse yra labai nevienodas – nuo 1–2 individų iki 30–40 individų 1 m² plote. Pati didžiausia dabar žinoma augavietė šalyje yra Švenčionių r., Aukštaitijos nacionaliniame parke, prie Gilūto ežero. 1996 m. šioje vietoje buvo apie 1000 žydinčių individų. Gana didelės ir gausios augavietės, bet gerokai mažesnės už esančią Aukštaitijos nacionaliniame parke, yra Dzūkijos nacionaliniame parke (Kapiniškių k., Skroblaus slėnio pelkėse), Aukštadvario regioniniame parke (Verknės slėnyje ties Zabarausų k.), Žuvinto valstybiniame rezervate, prie Polimo ežerėlio (apie 200 pelkinės uolaskėlės individų). Iš maždaug 8 grupuočių sudaryta augavietė yra Trakų r. ir Elektrėnų savivaldybėje, Bražuolės up. vidurupio šaltiniuotose pelkėse, tačiau ši augavietė labai sparčiai degraduoja dėl sukcesinių buveinės pokyčių. Labai svarbu ypač saugoti didžiausias augavietes, kurios sudarytos ne iš vieno klonų vegetatyviniu būdu besidauginančių individų ir gali daugintis generatyviniu būdu. Jeigu populiaciją sudaro viena individų grupuotė, yra didelė tikimybė, kad visi individai yra kilę iš vieno augalo ir yra genetiškai identiški. Nedidelės augavietės yra Dzūkijos nacionaliniame parke prie Netiesų k. ir Bižų k., Kurtuvėnų regioniniame parke (prie Svilės šaltinių baigianti sunykti), Aukštaitijos nacionalinio parko Juodupės pelkėje (2008 m. augalų nerasta), kelios augavietės Sartų regioniniame parke.

4. Duomenų apie daugumos pelkinės uolaskėlės augaviečių būklę Lietuvoje literatūros šaltiniuose nėra, todėl palyginti dabartinę populiacijų užimamą plotą su anksčiau buvusiu ir nustatyti pokyčių mastus nėra galimybių.

1 pav. Pelkinės uolaskėlės (*Saxifraga hirculus* L.) paplitimas Lietuvoje. x – kvadrate buvusios augavietės tikriausiai išnykusios; ? – kvadrate rūšis aptikta 1900–1992 m., bet po 1992 m. augavietės netirtos ir dabartinė būklė nežinoma; • – bent viena kvadrate esanti augavietė tirta ir jos būklė vertinta po 1992 m.

5. Pakankamai tikslių duomenų yra tik apie vienos pelkinės uolaskėlės augavietės, esančios Kurtuvėnų regioniniame parke, Juodupio slėnyje prie Galvydiškės kaimo, nykimo priežastis. Dalis augavietės sunyko dėl to, kad augalai ilgą laiką buvo užtvindyti bebrams patvenkus upelį. Žuvo visi iki 15–20 cm gylyje buvę užtvindyti augalai. Kai kurie individai, kurie buvo atsidūrę po maždaug 5 cm vandens sluoksniu, išliko gyvi. Užtvindymas populiacijai padarė didelės žalos, nes sunyko viena jų grupuotė.

6. Anksčiau pelkinių uolaskėlių buvo siaurinėje Pajūrio žemumos dalyje (Kretingos r.), bet po XX a. antrojoje pusėje vykdytos plataus masto melioracijos visos tinkamos buveinės buvo sunaikintos ir dabar šis augalas ten nebeaptinkamas. Išnykusi pelkinės uolaskėlės augavietė buvusi Telšių r., Varnių apylinkėse. Elektrėnų sav., Jagelonių k. buvusi rūšies augavietė sunaikinta nusauginus šaltiniuotas šlaitų pelkes, o likusios ne visiškai nusauginotos pelkės degradavo dėl drėgmės stygiaus ir durpių mineralizacijos. Taip pat nepavyko aptikti šios rūšies augalų keliose vietovėse Vilniaus apylinkėse. Kai kurios jų buveinės visai sunaikintos. Negalutiniais duomenimis, per XX a. Lietuvoje sunyko savaime arba buvo sunaikinta ne mažiau kaip 20 šios rūšies augaviečių.

Pelkinės uolaskėlės paplitimas, populiacijos dydis, buveinės užimamas plotas ir pokyčiai Europoje ir visame areale

7. Pelkinė uolaskėlė paplitusi Vidurio ir Šiaurės Europoje, Šiaurės Azijoje ir Šiaurės Amerikos siaurinėje dalyje. Šiaurės Amerikos augalai priskiriami savitam porūšiui. Europoje pelkinė uolaskėlė aptinkama Austrijoje, Airijoje, Baltarusijoje, Didžiojoje Britanijoje, Danijoje, Estijoje, Islandijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Lietuvoje, Norvegijoje, Prancūzijoje, Rumunijoje, Rusijoje, Suomijoje, Švedijoje, Šveicarijoje, Ukrainoje, Vokietijoje. Šiaurinėje žemyno dalyje

populiacijų daugiau ir jos gyvybingesnės, palyginti su piečiau esančiomis populiacijomis. Tikslių duomenų apie pelkinės uolaskėlės populiacijos dydį ir užimamus plotus Europoje nėra. Dažniausiai šios rūšies augalai net ir tinkamose buveinėse sudaro nedideles grupes, išsidėsčiusias nuo kelių dešimčių iki kelių šimtų kvadratinų metrų plote. Europoje pelkinė uolaskėlė yra labai sparčiai nykstanti rūšis, daugelyje šalių išlikusios tik izoliuotos negausios jų populiacijos. Vokietijoje, Lenkijoje, Danijoje, pietinėje Skandinavijos dalyje ir kitose šalyse rūšis daug kur jau išnykusi. Prancūzijoje pelkinės uolaskėlės aptinkamos tik pačioje rytinėje šalies dalyje ir išlikusios tik 3 populiacijos. Lenkijoje rūšis anksčiau buvo gana dažna šiaurinėje šalies dalyje, bet dabar išlikusios tik pavienės populiacijos vidurinėje, šiaurinėje ir šiaurės rytinėje dalyse. Beveik visose Vidurio Europos šalyse pelkinė uolaskėlė priskirta prie išnykstančių rūšių kategorijos. Dauguma populiacijų išnyko antroje XX a. pusėje.

8. Pelkinės uolaskėlės auga žemapelkėse ir tarpinėse pelkėse, geriausios sąlygos augti yra šaltiniuose žemapelkėse, kur nemažai atvirų plotų ir neaukšti kiti žoliniai augalai. Lietuvoje dažniausiai pasitaiko *Scheuchzeria-Caricetea* klasės bendrijose, gyvybingiausios populiacijos būna *Caricetum lepidocarpae* asociacijos bendrijose.

9. Beveik visos pelkinės uolaskėlės populiacijos Europos šalyse įsikūrusios saugomose, į Buveinių direktyvos I priedą įrašytose buveinėse: tarpinėse pelkėse ir liūnuose (7140 Tarpinės pelkės ir liūnai), šaltiniuose pelkėse (7160 Nekalkingi šaltiniai ir šaltiniuotos pelkės), šarmingose žemapelkėse (7230 Šarmingos žemapelkės), labai retai kitų tipų buveinėse, tokiose kaip aukštapelkės (7110 *Aktyvios aukštapelkės). Svarbiausios pelkinės uolaskėlės buveinės (7160 Nekalkingi šaltiniai ir šaltiniuotos pelkės) užima nedidelius plotus. Tikslių duomenų apie visos rūšies populiacijos dydį Europoje nėra.

Pelkinės uolaskėlės dauginimosi biologija

10. Pelkinės uolaskėlės dauginasi sėklomis ir vegetatyviniu būdu. Lietuvoje pelkinės uolaskėlės žydėti dažniausiai pradeda liepos viduryje ir žydi iki rugpjūčio vidurio arba antrosios pusės, bet priklausomai nuo oro temperatūros žydėti augalai gali pradėti anksčiau, liepos pradžioje. Žiedai protandrinio tipo (kuokeliai trumpesni už piestelės), todėl sumažėja savidulkos galimybės. Europos populiacijose nustatyta labai nedidelė genetinė pelkinių uolaskėlių įvairovė. Manoma, kad dėl šios priežasties augalai užmezga labai nedaug vaisių ir sėklų. Žiedus apdulkina vabzdžiai. Žiedadulkes jie perneša nedideliu atstumu. Nustatyta, kad 90 proc. vabzdžių žiedadulkes perneša augalams, augantiems ne daugiau kaip 2 m atstumu. Dėl to kryžminasi tik vienos augavietės individai, retai atskirų, netoliese esančių grupuočių augalai. Be to, Danijoje atliktais tyrimais nustatyta, kad kai kuriose populiacijose pelkinių uolaskėlių žiedus lanko labai mažai vabzdžių. Vaisiai subręsta nuo rugpjūčio pabaigos iki rugsėjo pabaigos. Subrendusios sėklos išbyra atsidiarius dėžutei. Sėklos smulkios, jas išnešioja vėjas, bet labai nedideliu atstumu, vidutiniškai 13 cm atstumu nuo tėvinių augalų. Sėklų daigumas labai nedidelis. Vegetatyviniu būdu dauginasi šliaužiančiomis ir įsišaknijančiomis palaipomis. Palaipos dažniausiai būna 5–10 cm ilgio. Vienas individas išaugina 2–5, retai daugiau palaipų. Palaipoms įsišaknijus, jaunas individas atsiskiria nuo tėvinio augalo. Dėl to dažnai augavietėse susidaro vegetatyviniu būdu pasidauginusių, genetiškai tapačių individų grupuotės.

11. Tikslių duomenų apie atskirų individų amžiaus trukmę nėra. Literatūroje nurodoma, kad augalai yra palyginti trumpaamžiai. Žydėjimo gausa populiacijose skirtingais metais būna labai nevienoda ir, manoma, kad ji priklauso nuo oro ir buveinės sąlygų, ypač drėgmės režimo.

Pelkinės uolaskėlės tarptautinis ir nacionalinis teisinis statusas

12. Pelkinė uolaskėlė įrašyta į Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos konvencijos (Žin., 1996, Nr. 91-2126) I priedą bei į Buveinių direkyvos II ir IV priedus. Rūšis įrašyti visų Europos valstybių, kuriose ji aptinkama, nacionaliniuos saugomų rūšių sąrašus. Pelkinė uolaskėlė įtraukta į Europos Bendrijos svarbos gyvūnų ir augalų rūšių, kurioms reikalinga griežta apsauga, sąrašą, patvirtintą Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2001 m. gruodžio 12 d. įsakymu Nr. 592 (Žin., 2004, Nr. 68-2374; 2007, Nr. 22-856), ir į Europos Bendrijos svarbos gyvūnų ir augalų rūšių, randamų Lietuvoje ir kurioms išsaugoti reikia steigti buveinių apsaugai svarbias teritorijas, sąrašą, patvirtintą Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. balandžio 8 d. įsakymu Nr. 159 (Žin., 2002, Nr. 40-1513; 2006, Nr. 42-1531). Lietuvos Respublikos saugomų gyvūnų, augalų ir grybų rūšių sąrašė, patvirtintame Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. spalio 13 d. įsakymu Nr. 504 (Žin., 2003, Nr. 100-4506; 2007, Nr. 36-1331; 2010, Nr. 20-949), priskiriama pažeidžiamų (2(V)) rūšių kategorijai. Pelkinės uolaskėlės buveinių apsaugą Lietuvoje reglamentuoja Bendrieji buveinių ar paukščių apsaugai svarbių teritorijų nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 15 d. nutarimu Nr. 276 (Žin., 2004, Nr. 41-1335; 2011, Nr. 67-3171).

13. Pelkinės uolaskėlės saugomos Europinio ekologinio tinklo teritorijose „NATURA 2000“ (toliau – Natura 2000 teritorija), kurios įtrauktos į Vietovių, atitinkančių gamtinių buveinių apsaugai svarbių teritorijų atrankos kriterijus, sąrašą, skirtą pateikti Europos komisijai, patvirtintą Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2009 m. balandžio 22 d. įsakymu Nr. D1-201 (Žin., 2009, Nr. 51-2039): Aukštaitijos nacionalinis parkas (Ignalinos r.), Bražuolės upės slėniai ties Gratiškėmis (Trakų r.), Bražuolės upės slėnis žemiau Vilūniškių (Elektrėnų sav.), Dainavos girios, Galvydiškės kaimo apylinkės (kelmės r.), Ilgašilio (Zarasų r.), Kazitiškio pelkė (Ignalinos r.), Kretuonykščio ežeras ir apyežeris (Švenčionių ir Ignalinos r.), Vyžuonų šilas (Utenos r.), Juodlės miško (Kelmės r.), Labanoro regioninio parko (Švenčionių r.), Praviršulio tyrelio (Raseinių ir Radviliškio r.), Svilės šaltinių (Kelmės r.), Svirplinės pelkės (Ukmergės r.), Verknės vidurupio (Trakų r.), Viešvilės aukštupio pelkyno (Tauragės ir Jurbarko r.), Vyko ežero ir apyežerio (Zarasų r.), Žuvinto ežero ir Buktos miško (Alytaus r., Lazdijų r. ir Marijampolės r.) specialiosios saugomos teritorijos.

II. PELKINĖS UOLASKĖLĖS, JOS POPULIACIJOS BŪKLĖS IR BUVEINĖS ĮVERTINIMAS

Pelkinės uolaskėlės augaviečių apsaugos būklė

14. Pelkinės uolaskėlės augaviečių apsaugos būklę Lietuvoje apibendrintai galima vertinti kaip patenkinamą. Dalies populiacijų apsauga yra patenkinama, tačiau kai kurių ji yra nepatenkinama arba bloga. Geros apsaugos būklės augavietėmis laikytinos esančios Žuvinto valstybiniame rezervate, Dzūkijos nacionaliniame parke, Aukštaitijos nacionaliniame parke. Daugelis jų yra palyginti natūraliose, nepažeistose arba mažai pažeistose pelkėse ir joms apsaugoti reikia nedidelio masto gamtotvarkos veiksmų, tačiau ir šiose teritorijose kai kurių augaviečių buveinių būklė blogėja. Patenkinamos, bet blogėjančios būklės augavietėmis derėtų laikyti esančias Aukštadvario regioniniame parke, Verknės pakrantėse ties Zabarauškų k., taip pat Trakų rajone, Bražuolės vidurupio pelkynuose. Daugelio kitų augaviečių buveinių būklė yra ties riba tarp patenkinamos ir blogos arba bloga. Kurtuvėnų regioniniame parke prie Svilės šaltinių esanti populiacija išsikūrusi nedidelėje, maždaug 200 m² plotą užimančioje, šaltiniuotoje pelkėje, kuri patiria stiprų antropogeninį poveikį, nuo 2008 m. joje žydinčių augalų nerandama. Kita Kurtuvėnų regioniniame parke, Juodupio slėnyje ties Galvydiškės kaimu, esanti populiacija yra sparčiai degraduojančioje dėl sukcesinių pokyčių ir bebrų statomų užtvankų sukeltamų padarinių žemapelkėje. Dzūkijos nacionaliniame parke, Bižų kaime ir prie Netiesų k., esančios augavietės yra pakankamai gerai apsaugotose buveinėse, tačiau jose individų mažai, ties

kritine gausos riba, kai bet koks sumažėjimas gali sukelti negrįžtamus degradacijos procesus. Zarasų rajone, Sartų regioniniame parke, ir beveik visose kitose vietovėse esančioms augavietėms grėsmę kelia spartūs buveinių sąlygų pokyčiai dėl pradėjusių vešėti krūmų. Siekiant sukurti palankias apsaugos sąlygas, būtina kiekvienai populiacijai parengti individualius tvarkymo planus ir juos įgyvendinti. Planuose ypač svarbu atsižvelgti į augalo biologijos ir dauginimosi ypatybes.

Pelkinės uolaskėlės populiacijos dydis ir pasiskirstymas

15. Pelkinė uolaskėlė paplitusi rytinėje Lietuvoje dalyje – Aukštaičių ir Dzūkų aukštumose. Atskirta populiacijų grupė yra Žemaičių aukštumoje, viena populiacija – Karšuvos žemumoje. Negalutiniais duomenimis, per XX a. Lietuvoje sunyko savaime arba buvo sunaikinta ne mažiau kaip 20 šios rūšies augaviečių. Tikslių duomenų apie pelkinės uolaskėlės populiacijų dydį kitose Europos valstybėse nėra arba jie nepaskelbti. Žinoma, kad rūšis sparčiai nyksta daugelyje Vidurio Europos vietovių ir šių augalų populiacijos yra nedidelės. Preliminariai įvertinus visą rūšies populiacijos dydį Lietuvoje, galima teigti, kad ją sudaro maždaug 5000–8000, bet ne daugiau kaip 10 000 individų. Šalies populiacija, apytikriais vertinimais, galėtų sudaryti 3–5 proc. visos rūšies populiacijos Europoje.

16. Tiksliai įvertinti būtų galima tik atlikus išsamius tyrimus, nes individų tankumas skirtingose šalies vietovėse ir netgi tokio paties tipo buveinėse yra labai nevienodas – nuo 1–2 iki 30–40 individų 1 m² plote. Didelė dalis augaviečių nedidelės, jas sudaro nuo keliolikos iki kelių dešimčių individų, išsidėsčiusių mažame plote. Retais atvejais augavietėse yra keli šimtai augalų. Šalies teritorijoje augavietės tiek pagal užimamą plotą, tiek pagal gausumą pasiskirsčiusios labai nevienodai, tačiau gana aiški tendencija, kad pietinėje ir rytinėje šalies dalyje augaviečių daugiau ir jos gyvybingesnės, užima didesnius plotus, negu Žemaičių aukštumoje ar kitose šalies vietose. Svarbiausi pelkinės uolaskėlės augaviečių duomenys surašyti 1 lentelėje.

1 lentelė. Svarbiausių pelkinės uolaskėlės populiacijų gausumo rodikliai

Rajonas	Vietovė	Individų skaičius	Tyrimų metai
Alytaus	Žuvinto rezervatas, prie Polimo ežero	150	1995
Alytaus	Žuvinto rezervatas, 19 kv.	20	1998
Varėnos	Dzūkijos nacionalinis parkas, Kapiniškių k., Skroblaus slėnis	300	2008
Varėnos	Dzūkijos nacionalinis parkas, Bižų k.	30	2002
Varėnos	Dzūkijos nacionalinis parkas, Netiesų ežerėlių grupė, pelkėtos pakrantės	50	2008
Lazdijų	Veisiejų regioninis parkas, Snaigyno paežerėje	100	1996
Tauragės	Viešvilės valstybinis rezervatas, Buveinių ež. apyl.	~10	2008
Trakų	Aukštadvario regioninis parkas, Verknės up. pakrantės ties Zabarauskų k.	100	2010
Trakų	Aukštadvario regioninis parkas, Kozelkiškės	~30	1994
Trakų	Aukštadvario regioninis parkas, prie Samės up.	~50	1999
Elektrėnų	Bražuolės up. slėnis ties Gratiškės k.	200	2010
Kelmės	Kurtuvėnų regioninis parkas, Galvydiškės k.,	120	2001

Rajonas	Vietovė	Individu skaičius	Tyrimų metai
	Juodupės slėnis		
Kelmės	Kurtuvėnų regioninis parkas, Šaukėnų apyl., prie Svilės šaltinių	100 (0)	2002 (2010)
Šiaulių	Kurtuvėnų regioninis parkas, Pageluvio g-jos Kumpės ežero apykelkyje	~20	1995
Kelmės	Kurtuvėnų regioninis parkas, Vainagių g-jos 53 kv., 14 ir 20 skl.	~50	1996
Radviliškio	Praviršulio tyrelis	~60	2004
Ukmergės	Svirplinės pelkė	~50	2010
Zarasų	Sartų regioninis parkas, Vyko ež. pakrantės pelkės	~100	2008
Zarasų	Sartų regioninis parkas, Ilgio ež. pakrantės pelkės	~50	2008
Ignalinos r.	Aukštaitijos nacionalinis parkas, Juodupės pelkė	~80 (0)	2001 (2008)
Švenčionių	Aukštaitijos nacionalinis parkas, Gilūto ež. pietrytinė pakrantė	~1000	1996

17. Pirmiausia turi būti atkuriamos sunykusios arba galimai sunykusios pelkinės uolaskėlės augavietės, buvusios Svilės šaltinių (Kelmės r.) ir Aukštaitijos nacionalinio parko (Ignalinos r.; Juodupės pelkėje) BAST. Skubių buveinių tvarkymo darbų būtina imtis siekiant apsaugoti pelkines uolaskėles, esančias Bražuolės upės slėnių ties Gratiškėmis (Trakų r.), Svirplinės pelkės (Ukmergės r.), Verknės vidurupio (Trakų r.), Viešvilės aukštupio pelkyno (Tauragės ir Jurbarko r.) buveinių apsaugai svarbiose teritorijose, taip pat Verknės kraštovaizdžio draustinyje (Aukštadvario regioniniame parke, Trakų r.).

Grėsmės ir ribojantys veiksniai

18. Pelkinės uolaskėlės populiacijoms grėsmę keliančius veiksnius ir priežastis galima suskirstyti į keletą grupių: (a) keliantys grėsmę visai populiacijos buveinei, tuo pačiu ir augalams; (b) keičiantys kurią nors vieną buveinės savybę, tuo pačiu veikiančios ir rūšies populiaciją; (c) tiesiogiai grėsmę populiacijoms keliantys veiksniai, bet nedarantys įtakos buveinei.

19. Pelkinės uolaskėlės populiacijoms grėsmę keliančius veiksnius ir priežastis galima suskirstyti į: (a) keliantys grėsmę visai populiacijos buveinei, tuo pačiu ir augalams; (b) keičiantys kurią nors vieną buveinės savybę, tuo pačiu veikiančios ir rūšies augavietę; (c) tiesiogiai grėsmę augalams keliantys veiksniai, bet nedarantys pastebimos įtakos buveinei. Pelkinės uolaskėlės buveinių ir augaviečių būklei įtakos turinčios grėsmės ir ribojantys veiksniai ir jų svarba apibendrinta 2 lentelėje.

2 lentelė. Pelkinės uolaskėlės buveinių ir augaviečių būklei įtakos turinčios grėsmės ir ribojantys veiksniai bei jų svarba

Grėsmė	Svarba*	Aprašymas
Rūšies biologinės savybės	<i>Didelė</i>	Lietuvoje pelkinė uolaskėlė mezga nedaug vaisių, sėklų daigumas menkas, sėklomis dauginasi ir atsinaujina labai

Grėsmė	Svarba*	Aprašymas
Natūralūs buveinių pokyčiai	<i>Didelė</i>	<p>lėtai.</p> <p>Pelkinė uolaskėlė jautriai reaguoja į buveinės apšviestumo pokyčius. Net nedidelis krūmų projekcinis padengimas sumažina apšviestumą. Panašiai veikia ir aukštaūgės žolės, ypač įsiveisusios nendrės. Aukštaūgių žolių padengimas daugiau kaip 30 proc. kelia tiesioginę grėsmę pelkinėms uolaskėlėms. Jas neigiamai veikia susikaupiančios nesuirusios augalų liekanos. Ilgai nesusiskaidančių augalų liekanų sluoksnis trukdo pelkinėms uolaskėlėms daugintis vegetatyviškai, išaugę ūgliai negali deramai išsaknyti ir taip smarkiai sumažėja atsinaujinimo galimybės.</p> <p>Buveinių sąlygų pokyčiams didelės įtakos turi vandens lygio pokyčiai. Sumažėjus vandens lygiui ir tokioms sąlygoms tęsiantis tam tikrą ilgą laiką, prasideda dirvožemio sudėties pokyčiai ir kinta augalija. Vandens lygio padidėjimas dėl pašalinių priežasčių, pavyzdžiui, bebrų patvankos, netgi trunkančios vieną sezoną, gali visiškai sunaikinti pelkinės uolaskėlės populiaciją. Natūralus pavasarinis vandens lygio padidėjimas, trunkantis dažniausiai nuo ankstyvo pavasario iki augalų vegetacijos pradžios, pelkinės uolaskėlės populiacijoms neigiamo poveikio neturi.</p>
Antropogeniniai buveinių pokyčiai	<i>Didelė</i>	<p>Svarbiausias veiksnys, keliantis grėsmę buveinėms, yra tiesioginis ar netiesioginis pelkių naikinimas. Dauguma populiacijų buvo sunaikintos nusauginus pelkes.</p> <p>Nenusausintos pelkės keičiasi dėl bendro melioracijos poveikio ir vandens lygio sumažėjimo žemapelkėse ir šaltiniuotose pelkėse. Bet kokie vandens telkinių pertvarkos darbai turėtų būti draudžiami ne mažiau kaip 500 m atstumu nuo pelkės, kurioje yra pelkinės uolaskėlės populiacija, ribų. Visais atvejais bet kokių hidrotechninių įrenginių ir dirbtinių vandens telkinių įrengimas 500–1000 m atstumu nuo pelkės ribų turėtų būti vykdomas tik įvertinus galimą poveikį pelkei. Jeigu pelkinės uolaskėlės buveinės išikūrusios upių ar upelių slėniuose, negali būti vykdomi jokie upės vagos pertvarkymo darbai.</p>
Mokslinių tyrimų trūkumas	<i>Vidutinė</i>	<p>Labiausiai trūksta duomenų apie pelkinės uolaskėlės žydėjimo, vaisių mezgimo, sėklų dygimo ir vegetatyvinio dauginimosi biologiją, populiacijos genetinę įvairovę ir genotipą, individų gausumo dinamiką, buveinių ekologinę būklę. Nežinomas genetinės erozijos lygmuo.</p>

* Grėsmių svarbos vertinimo kriterijai, nustatyti remiantis Lietuvoje ir kitose šalyse atliktų tyrimų duomenimis:

Kritinė grėsmė – populiacija sparčiai mažėja ir gali išnykti per artimiausius 20 metų ar trumpesnę laikotarpį.

Didelė grėsmė – populiacija per 20 metų ar trumpesnę laikotarpį sumažėja daugiau kaip 20 proc.

Vidutinė grėsmė – populiacija per 20 metų sumažėja mažiau kaip 20 proc.

Maža grėsmė – veiksniai, veikiantys lokaliai ir (ar) nereguliariai.

Nežinoma – tikėtinas neigiamas poveikis rūšiai, bet nežinomas poveikio intensyvumas.

Inventorizacija ir moksliniai tyrimai

22. Įgyvendinant projektą „Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos administracinių pajėgumų, strategijos, gamtos apsaugos sektoriaus įstatyminės teisinės bazės suderinimas su ES reikalavimais, ypač pabrėžiant ES Paukščių ir Buveinių direktyvose numatytų reikalavimų įgyvendinimą“ (1999–2001), surinkti ir apibendrinti visi literatūroje skelbti, archyvuose dokumentuose esantys ir herbariumų kolekcijose saugomi duomenys apie istorines ir naujausiais laikotarpiais aptiktas pelkinės uolaskėlės augavietes ir radavietes. Šių duomenų pagrindu įvertintas augaviečių būklės kitimas. Tyrimai patikimi, jų rezultatai svarbūs vykstantiems buveinių ir individų gausos pokyčiams įvertinti.

21. Vykdamas projektą „Europinės svarbos saugomų teritorijų tinklo Natura 2000 įgyvendinimas Lietuvoje“ (2002–2003), buvo patikrinta dauguma literatūroje ir kituose informacijos šaltiniuose minimų pelkinės uolaskėlės augaviečių, įvertinta dabartinė jų būklė, surinkti duomenys apie individų gausumą ir tankį. Tyrimai patikimi, jų rezultatai svarbūs vykstantiems buveinių ir individų gausos pokyčiams įvertinti.

22. 2008–2009 m. Aplinkos apsaugos agentūros užsakymu, Botanikos instituto specialistai įvertino 7 pelkinių uolaskėlių augaviečių būklę Natura 2000 teritorijose: Ilgašilyje, Dainavos girioje (Kapiniškių k.), Vyko ežero apyežerėse, Viešvilės aukštupio pelkyne, Svilės šaltinių, Svirplinės pelkėje, Aukštaitijos nacionaliniame parke (Juodupės pelkė). 2010 m. darbai nebuvo tęsiami. Tyrimai patikimi, jų rezultatai svarbūs vykstantiems buveinių ir individų gausos pokyčiams įvertinti.

23. Lietuvoje papildomai reikėtų atlikti išsamią rūšies inventorizaciją, tiksliai kartografuojant paplitimą pelkėse ir atskiruose jų dalyse, ypač tose teritorijose, kurios neįtrauktos į Natura 2000 saugomų teritorijų tinklą. Sukaupta informacija būtų reikalinga visai sparčiai nykstančios ir pažeidžiamos rūšies populiacijai ir genetinei įvairovei šalyje apsaugoti.

24. Nėra duomenų apie pelkinės uolaskėlės žiedus apdulkinančius vabzdžius, jų būklę ir poveikį augalų dauginimuisi. Netirta pelkinės uolaskėlės dauginimosi biologija, genetinės erozijos lygmuo, galintis lemti kai kurių augaviečių nykimą.

Tvarkymo planai ir jų įgyvendinimas

25. Pelkinės uolaskėlės buveinių tvarkymo planai parengti šiose Natura 2000 teritorijose: Galvydiškės kaimo apylinkių BAST, Ilgašilio BAST, Juodupės pelkėje (Aukštaitijos nacionalinio parko BAST dalis), Verknės vidurupio BAST. Daugumoje teritorijų gamtotvarkos planai neįgyvendinti, nes tam nebuvo skirta lėšų. Ilgašilio BAST gamtotvarkos planas iš dalies įgyvendintas, tačiau tvarkymo poveikis rūšies buveinei ir individų gausumui nežinomas.

III. APSAUGOS PLANO TIKSLAS, UŽDAVINIAI IR PRIEMONĖS

26. Apsaugos plano tikslas – išlaikyti gyvybingą pelkinės uolaskėlės populiaciją Lietuvoje.

27. Apsaugos plano tikslo uždaviniai ir priemonės pateikiamos 3 lentelėje.

3 lentelė. Tikslo uždaviniai ir priemonės

Uždaviniai	Priemonės
1. Pagerinti žinomų	1.1. apsaugoti augavietes nuo buveinių sąlygų keitimo ir tiesioginio

augaviečių būklę	<p>buveinių naikinimo;</p> <p>1.2. atkurti pažeistas ar dėl sukcesinių pokyčių nepalankia kryptimi kintančias buveines, neatitinkančias palankios apsaugos būklės kriterijų (4 lentelė);</p> <p>1.3. atkurti sunykusias ir kritiškos būklės pelkinės uolaskėlės populiacijas buveinių apsaugai svarbiose teritorijose;</p> <p>1.4. vykdyti rūšies paiešką teritorijose, kuriose ji anksčiau augo, bet dabar laikoma išnykusia.</p>
2. Atlikti mokslinius rūšies tyrimus	<p>2.1. nustatyti rūšies genetinę įvairovę ir genetinės erozijos lygį;</p> <p>2.2. ištirti rūšies dauginimosi sėklomis ypatumus Lietuvos sąlygomis;</p> <p>2.3. ištirti žiedus apdulkinančių vabzdžių įvairovę ir žiedų apdulkinimo veiksmingumą;</p> <p>2.4. nustatyti kai kurių augaviečių sunykimo priežastis.</p>
3. Vykdyti populiacijos būklės stebėseną	3.1. vykdyti individų dinamikos ir būklės monitoringą atrinktose augavietėse.

28. Veiksniai, galintys turėti įtakos numatomų priemonių įgyvendinimui, pateikiami 4 ir 5 lentelėse.

4 lentelė. Pelkinės uolaskėlės palankios apsaugos būklės kriterijai

Kriterijus	Vertinamas rodiklis	Matavimo vienetas	Rodiklio būklė	Pastabos
Populiacijos rodikliai	Individų skaičius	Skaičius	Stabilus, didėjantis ar nedaug kintantis	50 ar daugiau individų.
	Žydinčių individų skaičius	Skaičius	Stabilus ar gausėjantis	Ne mažiau kaip 30 % žydinčių individų
	Populiacijos užimamas plotas	Plotas, ha	Stabilus ar didėjantis	0,1 ha ar daugiau
Buveinės dydis	Tinkamos buveinės plotas	Buveinės plotas, ha	Stabilus ar didėjantis	0,5 ha ar daugiau
Buveinės struktūra	Krūmų ardo susivėrimas	Padengimas, %	Stabilus ar mažėjantis	Ne daugiau kaip 5 %
	Žolių ardo padengimas	Padengimas, %	Stabilus	Ne daugiau kaip 50 %, iš jų aukštosios žolės turi sudaryti ne daugiau 10 % žolių dangos
	Negyvų augalų liekanos	Padengimas, %	Stabilus ar mažėjantis	Ne daugiau kaip 20 % augalų žydėjimo pradžioje
	Plikas dirvožemis (be žolių, samanų)	Padengimas, %	Stabilus	5–10 % dirvožemio turi būti plikas, kad būtų sąlygos sėkloms dygti ir

Kriterijus	Vertinamas rodiklis	Matavimo vienetas	Rodiklio būklė	Pastabos
	ir nuokritų)			daigams augti
	Vandens lygis	Gylis, cm	Stabilus ar mažai kintantis	Ne daugiau kaip 5 cm virš paviršiaus; didesnis užtvindymas galimas pavasario laikotarpiu, bet ne ilgiau kaip 1–2 mėn.
	Dirvožemio cheminė sudėtis ir savybės	Biogeninių elementų kiekis, pH	Stabili ar šiek tiek kintanti	Specialus dėmesys turėtų būti atkreiptas į azoto kiekį, kurio padaugėjimas dirvoje gali nulemti aukštų žolių suvešėjimą

5 lentelė. Pelkinės uolaskėlės apsaugos tikslų įgyvendinimui įtakos turinčių veiksnių vertinimas

Veiksny	Veikimo pobūdis	Reikšmingumas
1. Pažeistų buveinių sukcesiniai pokyčiai	Neigiamas	Labai reikšmingas
2. Buveinių suskaidymas ir izoliacija	Neigiamas	Labai reikšmingas
3. Populiacijų suskaidymas ir izoliacija	Neigiamas	Labai reikšmingas
4. Vandens lygio pokyčiai	Kintantis	Labai reikšmingas
5. Maža genetinė įvairovė ir kryžminimosi stoka	Neigiamas	Labai reikšmingas
6. Dirvožemio sudėties pokyčiai	Neigiamas	Reikšmingas
7. Aplinkos tarša	Neigiamas	Lokaliai reikšmingas
8. Nepakankama apsauga	Neigiamas	Lokaliai reikšmingas